

بسم الله الرحمن الرحيم

شناخت قرآن

دفتر اول

- قرآن و خاور شناسان -

مؤلف: دکتر محمد معارف

به کوشش: محمد نعمتی

انتشارات بنا

سرشناسه : معارف، مجید، ۱۳۳۲ - Maaref, Majid
 عنوان و نام پدیدآور : شناخت قرآن
 مشخصات ناشر : تهران: مؤسسه فرهنگی نبأ، ۱۳۹۴ -
 مشخصات ظاهری : ۲ ج.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۲۶۴-۰۵۲-۹ : ۱ ج.
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیبای مختصر
 یادداشت : فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.
 مندرجات : ج. ۱. قرآن و خاورشناسان
 شناسه افزوده : نعمتی، محمد، ۱۳۴۵ - ویراستار
 شماره کتابخانه ملی : ۳۸۳۲۹۳۷

شناخت قرآن

دفتر اول

قرآن و خاورشناسان

مؤلف: مجید معارف

به‌کوشش: محمد نعمتی

نمایه‌ها: حمید سلیم‌گندمی

ناشر: انتشارات نبأ

تهران: خیابان دکتر شریعتی، بالاتر از خیابان بهار شیراز، کوچه مقدم، نبش ادیبی، پلاک ۲۶، طبقه سوم

وب سایت: www.nabacultural.org

تلفن: ۰۲۱-۷۷۵۰۴۶۸۳

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۶۴-۰۵۲-۹

چاپ: اول، ۱۳۹۴ قیمت: ۲۰۰,۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۱ چاپ: دالاهو صحافی: صالحانی

صفحه‌آرایی: محمد حسن محمودی

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۵
بخش ۱: دیدگاه‌های کلی در آراء و آثار خاورشناسان.....	۲۱
فصل ۱: درآمدی بر قرآن پژوهی مستشرقان و آسیب‌شناسی آن.....	۲۳
۱-۱-۱- مقدمه.....	۲۵
۲-۱-۱- طرح مسأله.....	۲۵
۳-۱-۱- تعریف استشراق و مستشرق.....	۲۵
۴-۱-۱- انگیزه‌های مستشرقان.....	۲۶
۱-۴-۱-۱- انگیزه‌های دینی یا تبشیری.....	۲۶
۲-۴-۱-۱- انگیزه‌های علمی.....	۳۰
۵-۱-۱- آسیب‌شناسی مطالعات قرآنی مستشرقان.....	۳۴
۱-۵-۱-۱- داشتن پیش‌فرض‌های خاص.....	۳۴
۲-۵-۱-۱- مراجعه به مطلق منابع اسلامی و عدم طبقه‌بندی آنها از جهت اعتبار.....	۳۵
۳-۵-۱-۱- تقدم نقد متنی روایات بر نقد سندی آنها در کارهای مستشرقان.....	۳۶
۴-۵-۱-۱- برداشت‌های نادرست از آیات و روایات.....	۳۷
۱-۴-۵-۱-۱- برداشت از کلمه‌ی امی.....	۳۷
۲-۴-۵-۱-۱- برداشت از حدیث اذان.....	۳۸
۳-۴-۵-۱-۱- برداشت از آیه نسخ.....	۴۰
فصل ۲: دایرةالمعارف قرآن لیدن، امتیازات و چالش‌ها.....	۴۳
۱-۲-۱- مقدمه.....	۴۵
۲-۲-۱- امتیازات دایرةالمعارف قرآن لیدن.....	۴۶

۴۶	۱-۲-۲-۱	بررسی علمی و غیرجانبدارانه
۴۷	۲-۲-۲-۱	تبع و وسیع در منابع اسلامی و غربی
۴۸	۳-۲-۲-۱	رویکرد بررسی‌های تطبیقی
۴۸	۴-۲-۲-۱	اذعان به برخی حقایق در تمایز قرآن و عهدین، شیعه و سنی
۴۹	۵-۲-۲-۱	تحلیل و موشکافی مطالب
۵۰	۳-۲-۱	کاستی‌ها و عوامل چالش برانگیز در دایرةالمعارف قرآن لیدن
۵۰	۱-۳-۲-۱	غلبه فرهنگ اسلامی، قرآنی اهل سنت
۵۱	۱-۱-۳-۲-۱	جزئیت «بسمله» و تعامل مسلمانان با آن
۵۲	۲-۱-۳-۲-۱	سوره عبس و واکنش رسول خدا ﷺ به آن
۵۳	۲-۳-۲-۱	حضور نگاه و بینش عهدینی در نگارش و تحلیل مداخل قرآنی
۵۵	۳-۳-۲-۱	رویکرد تطبیقی قرآن و عهدین، لقاء هم‌عرض‌انگاری یا اثرپذیری قرآن
۵۸	۴-۳-۲-۱	خط قرآن‌شناسی، اسلام‌شناسی و فرهنگ‌شناسی مسلمانان
۵۹	۵-۳-۲-۱	ادبیات، اصطلاحات و محتواسازی متفاوت با تحقیقات مسلمانان
۶۱	۶-۳-۲-۱	اظهارنظرهای کلی، غیردقیق و نامشخص از جهت ارجاعات علمی
۶۳	۷-۳-۲-۱	سردرگمی در مباحث اختلافی
۶۴	۱-۷-۳-۲-۱	تعیین مصداق ذبیح
۶۴	۲-۷-۳-۲-۱	جزئیات بسمله
۶۵	۳-۷-۳-۲-۱	تحلیل امی بودن پیامبر ﷺ
۶۵	۸-۳-۲-۱	برداشت‌های نادرست از مفاهیم آیات و روایات
۶۷	۹-۳-۲-۱	موارد قابل تذکر دیگر
۶۷	۱-۹-۳-۲-۱	نگاه مادی و تجربی به وقایع و مضامین قرآنی
۶۷	۲-۹-۳-۲-۱	تفسیر مضامین قرآن بر پایه‌ی ظاهرگرایی و در نظر نگرفتن مجاز
۶۷	۳-۹-۳-۲-۱	نگاه تاریخ‌مندانه به قرآن در برخی مداخل
۶۸	۴-۹-۳-۲-۱	وابسته‌سازی قرآن و فرهنگ اسلامی به مصادر و
۶۸	۵-۹-۳-۲-۱	تهی‌بودن دایرةالمعارف از روح معنوی قرآن
۶۹	۶-۹-۳-۲-۱	پیش‌فرض‌های خود را داشتن
۷۱	فصل ۳: تحلیل و نقد مطالعات قرآنی مستشرقان	
۷۳	۱-۳-۱	مقدمه
۷۵	۲-۳-۱	سیر تاریخی مطالعات قرآنی مستشرقان

- ۱-۲-۳-۱- برخورد با قرآن از ظهور اسلام تا قرون وسطای میانه ۷۵
- ۱-۲-۳-۲- توسعه مطالعات قرآنی در قرون وسطای متأخر ۸۰
- ۱-۲-۳-۳- ترویج گستره‌ی آثار پیشینیان در دوران رنسانس ۸۳
- ۱-۲-۳-۴- تخصصی و روش‌مند شدن مطالعات قرآنی در دوران مدرنیته ۸۵
- ۱-۲-۳-۵- تشدید بدبینی در مطالعات قرآنی در قرن بیستم ۹۰
- ۱-۳-۳- ریشه‌یابی پیدایش رویکردهای خاص در آثار مستشرقان ۹۴
- ۱-۳-۴- پیش‌فرض‌های فراوان ۹۵
- ۱-۳-۵- عدم دریافت علم از منبع اصلی ۹۷
- ۱-۵-۳- تناقض‌گویی ۹۷
- ۱-۶-۳- عدم دست‌یابی و یا عدم اهتمام به منابع دست اول ۹۸
- ۱-۶-۳-۱- عدم توجه و اهمیت به وثاقت و اسناد روایات ۱۰۰
- ۱-۶-۳-۲- فاصله‌ی فرهنگی و زبانی ۱۰۰
- ۱-۷-۳- بارقه‌های امید به انصاف ورزی ۱۰۱
- ۱-۸-۳- نتیجه‌گیری ۱۰۴
- فصل ۴: نقد دیدگاه خاورشناسان درباره‌ی تأثیرپذیری قرآن از کتاب مقدس ۱۰۵
- ۱-۴-۱- مقدمه ۱۰۷
- ۱-۴-۲- طرح مسأله ۱۰۷
- ۱-۴-۳- سیر تطور شبهه ۱۰۸
- ۱-۴-۴- پیش‌فرض‌های خاورشناسان در طرح شبهات ۱۱۱
- ۱-۴-۵- بررسی و نقد پیش‌فرض‌های خاورشناسان ۱۱۲
- ۱-۵-۴-۱- باسواد بودن پیامبر اسلام ﷺ ۱۱۲
- ۱-۵-۴-۱- گواهی کتاب‌های لغت و سیره ۱۱۲
- ۱-۵-۴-۲- گواهی قرآن کریم و حدیث پیامبر ۱۱۳
- ۱-۵-۴-۲- وجود ترجمه‌ی عربی کتاب مقدس در زمان بعثت ۱۱۴
- ۱-۵-۴-۱- گواهی قرآن و سیره‌ی پیامبر ﷺ ۱۱۴
- ۱-۵-۴-۲- اظهارات دانشمندان غربی ۱۱۶
- ۱-۵-۴-۳- امکان آموختن مضامین کتاب مقدس از طریق شایع بودن فرهنگ یهود ۱۱۷
- ۱-۵-۴-۵- احتمال آموختن علوم اهل کتاب از طریق معلم ۱۱۸
- ۱-۵-۴-۱- آموختن علوم اهل کتاب قبل از بعثت ۱۱۸

- ۱-۴-۵-۵-۲-آموختن علوم اهل کتاب بعد از بعثت.....۱۱۹
- ۱-۴-۵-۵-۲-۱-بررسی عهد مکی.....۱۲۰
- ۱-۴-۵-۵-۲-۲-بررسی عهد مدنی.....۱۲۱
- ۱-۴-۵-۵-۳-۲-آموختن علوم اهل کتاب از اعراب.....۱۲۳
- ۱-۴-۵-۶-۱-۲-بررسی تطبیقی قرآن کریم و کتاب مقدس.....۱۲۵
- ۱-۴-۵-۶-۱-۱-تصحیح خطاهای تاریخی کتاب مقدس.....۱۲۵
- ۱-۴-۵-۶-۱-۱-۱-ذبیح، اسماعیل است نه اسحاق.....۱۲۶
- ۱-۴-۵-۶-۱-۲-۱-انکار به صلیب کشاندن مسیح (ع).....۱۲۸
- ۱-۴-۵-۶-۲-۲-تخطئه و رد عقاید یهود و نصاری.....۱۲۹
- ۱-۴-۵-۶-۲-۱-۱-نفی الوهیت مسیح.....۱۳۰
- ۱-۴-۵-۶-۲-۲-۲-رد عقیده تثلیث.....۱۳۱
- ۱-۴-۵-۶-۳-۲-۱-۲-رد رهبانیت مسیحیان.....۱۳۱
- ۱-۴-۵-۶-۴-۲-۱-۲-رد فرزند انگاشتن عزیز و مسیح برای خدا.....۱۳۲
- ۱-۴-۶-۷-نتیجه‌گیری.....۱۳۳

فصل ۵: مفاهیم و تعابیر قرآنی در شعر جاهلی و رابطه آن با ادعای اقتباس قرآن.....۱۳۵

- ۱-۵-۱-مقدمه.....۱۳۷
- ۱-۵-۲-طرح مسأله.....۱۳۷
- ۱-۵-۳-جایگاه شعر در فرهنگ عرب.....۱۳۸
- ۱-۵-۴-سایه تردیدها بر اشعار جاهلی.....۱۳۹
- ۱-۵-۴-۱-چگونگی روایت و تدوین شعر جاهلی.....۱۳۹
- ۱-۵-۴-۲-محتوا و مضمون اشعار جاهلی.....۱۴۱
- ۱-۵-۴-۳-دلایل دیگر.....۱۴۱
- ۱-۵-۵-تشابه میان اشعار جاهلی و قرآن.....۱۴۲
- ۱-۵-۵-۱-مفاهیم دینی کلی در اشعار جاهلی.....۱۴۳
- ۱-۵-۵-۲-مفردات و اصطلاحات دینی در شعر جاهلی.....۱۴۵
- ۱-۵-۵-۳-تعابیر خاص قرآنی در اشعار جاهلی.....۱۴۷
- ۱-۵-۵-۳-۱-امرؤ القیس و تعابیر قرآنی در اشعار منسوب به وی.....۱۴۷
- ۱-۵-۵-۳-۲-امیه بن ابی‌الصلت و اشعار دینی وی.....۱۴۹
- ۱-۵-۶-نقد و بررسی.....۱۵۱

- ۱-۵-۷- تعامل قرآن با فرهنگ جاهلی..... ۱۵۵
- ۱-۵-۷-۱- شاعران حنیف..... ۱۵۶
- ۱-۵-۷-۲- شناخت پیشینی قوم عرب از برخی اصطلاحات دینی..... ۱۵۷
- ۱-۵-۸- نتیجه..... ۱۵۸

فصل ۶: بررسی و نقد نظر گلدزیه‌ر درباره‌ی اثرپذیری ابن‌عباس از جیلان بن فروه... ۱۵۹

- ۱-۶-۱- مقدمه..... ۱۶۱
- ۱-۶-۲- طرح مسأله..... ۱۶۱
- ۱-۶-۳- جیلان (غیلان) بن فروه کیست؟..... ۱۶۴
- ۱-۶-۴- استادان و شاگردان..... ۱۶۷
- ۱-۶-۴-۱- استادان (مشایخ)..... ۱۶۷
- ۱-۶-۴-۲- شاگردان..... ۱۶۸
- ۱-۶-۵- گونه‌شناسی روایات جیلان بن فروه..... ۱۶۹
- ۱-۶-۵-۱- نزول قرآن..... ۱۷۰
- ۱-۶-۵-۲- پیشگویی حوادث آینده..... ۱۷۰
- ۱-۶-۵-۳- گزارش اخبار و اقوال انبیاء و امت‌های پیشین..... ۱۷۰
- ۱-۶-۶- اطلاعات جغرافیایی..... ۱۷۲
- ۱-۶-۷- تحلیل شرایط و رخدادهای سیاسی و اجتماعی..... ۱۷۳
- ۱-۶-۸- تفسیر قرآن..... ۱۷۳
- ۱-۶-۸-۱- رعد..... ۱۷۳
- ۱-۶-۸-۲- برق..... ۱۷۵
- ۱-۶-۸-۳- صواعق..... ۱۷۶
- ۱-۶-۸-۴- سماء..... ۱۷۷
- ۱-۶-۸-۵- الشجرة..... ۱۷۷
- ۱-۶-۹- مصادر ابن‌عباس در فهم مفردات قرآن..... ۱۷۹
- ۱-۶-۱۰- گزارش ابن‌حنبل و امکان‌سنجی ارتباط ابن‌عباس با جیلان..... ۱۸۱
- ۱-۶-۱۱- نتیجه‌گیری..... ۱۸۲

بخش ۲: مستشرقان و مباحث تاریخی قرآنی..... ۱۸۵

فصل ۱: نقد و بررسی آرای گلدزیه‌ر در زمینه اختلاف قرائات قرآن کریم..... ۱۸۷

۱۸۹.....	۱-۱-۲- مقدمه
۱۸۹.....	۲-۱-۲- طرح مسأله
۱۹۰.....	۳-۱-۲- آشنایی اجمالی با گلدزیهر
۱۹۰.....	۴-۱-۲- اختلاف قرائات قرآن کریم از منظر گلدزیهر
۱۹۳.....	۵-۱-۲- عوامل مؤثر در شکل‌گیری اختلاف قرائات از دیدگاه گلدزیهر
۱۹۳.....	۱-۵-۱-۲- اختلاف قرائات ناشی از عدم نقطه‌گذاری قرآن کریم
۱۹۴.....	۲-۵-۱-۲- اختلاف قرائات ناشی از اختلاف حرکات
۱۹۵.....	۳-۵-۱-۲- اختلاف قرائات و ارتباط آن با مسائل کلامی
۱۹۶.....	۴-۵-۱-۲- ملحقات تفسیری و اختلاف قرائت
۱۹۷.....	۵-۵-۱-۲- مترادفات و اختلاف قرائات
۱۹۷.....	۶-۵-۱-۲- اختلاف قرائت به علت خطا در نگارش مصاحف
۱۹۸.....	۷-۱-۲- نقد و بررسی آرای گلدزیهر در رابطه با اختلاف قرائات قرآنی
۱۹۹.....	۱-۶-۱-۲- اضطراب نص قرآن از منظر گلدزیهر
۲۰۲.....	۲-۶-۱-۲- قرائت قرآن بر اساس معنا از منظر گلدزیهر
۲۰۳.....	۷-۱-۲- بررسی عوامل مؤثر در شکل‌گیری قرائات مختلف از منظر گلدزیهر
۲۰۵.....	۸-۱-۲- عامل اصلی شکل‌گیری اختلاف قرائات از دیدگاه شیعه
۲۰۶.....	۹-۱-۲- ملاک صحت قرائت از دیدگاه شیعه
۲۰۷.....	۱۰-۱-۲- آسیب‌شناسی پژوهش‌های گلدزیهر در مسأله‌ی اختلاف قرائت قرآن کریم
۲۰۷.....	۱-۱۰-۱-۲- انحراف مباحث گلدزیهر از یک بحث علمی صحیح و تکیه بر اهداف
۲۰۸.....	۲-۱۰-۱-۲- منهج تحقیقاتی گلدزیهر
۲۰۸.....	۱-۲-۱۰-۱-۲- منهج مقایسه ادیان، تطبیق و تحمیل در پژوهش‌های اسلامی
۲۰۹.....	۲-۲-۱۰-۱-۲- منهج نفی
۲۱۰.....	۳-۱۰-۱-۲- منابع گلدزیهر
۲۱۱.....	۱۱-۱-۲- نتایج
۲۱۳.....	فصل ۲: نقد و بررسی آرای رژی بلاشر در جمع و تدوین قرآن
۲۱۵.....	۱-۲-۲- مقدمه
۲۱۶.....	۲-۲-۲- طرح مسأله
۲۱۷.....	۳-۲-۲- بلاشر و جمع و تدوین قرآن در عصر پیامبر
۲۱۸.....	الف: عدم آگاهی پیامبر از رسالتش

۲۱۹	ب: فقدان امکانات مادی
۲۱۹	طرح پرسشها
۲۲۱	۲-۲-۴- نقد مواضع بلاشر در مورد تدوین قرآن در زمان پیامبر
۲۲۶	۲-۲-۵- بلاشر و جمع قرآن بعد از رحلت رسول خدا
۲۲۶	۲-۲-۵-۱- ابوبکر و جمع قرآن
۲۲۸	۲-۲-۵-۲- پیدایش مصاحف صحابه در این دوران
۲۲۹	۲-۲-۵-۱- نتایج آراء بلاشر در بحث مصاحف صحابه در دوره ابوبکر
۲۳۰	۲-۲-۵-۲- نقد آراء بلاشر درباره جمع قرآن در زمان ابوبکر
۲۳۳	۲-۲-۵-۳- جمع قرآن در خلافت عثمان
۲۳۵	۲-۲-۶- نقد آراء بلاشر درباره جمع قرآن در زمان عثمان
۲۳۷	۲-۲-۷- نتایج فصل
۲۳۹	فصل ۳: تحلیل و نقد آراء جان برتن درباره تدوین قرآن
۲۴۱	۲-۳-۱- مقدمه
۲۴۱	۲-۳-۲- طرح مسأله
۲۴۲	۲-۳-۳- دیدگاه برتن
۲۴۳	۲-۳-۴- نسخ، عامل حذف نقش پیامبر از عرصه گردآوری قرآن
۲۴۴	۲-۳-۴-۱- نسخ تلاوت و حکم
۲۴۵	۲-۳-۴-۲- نسخ تلاوت و بقای حکم
۲۴۶	۲-۳-۵- جمع آوری قرآن در عهد ابوبکر
۲۴۸	۲-۳-۶- نقش عمر در جمع آوری قرآن
۲۴۹	۲-۳-۷- مصاحف صحابه عامل حذف نقش پیامبر از عرصه جمع آوری قرآن
۲۵۳	۲-۳-۸- جمع آوری قرآن در عصر عثمان
۲۵۵	۲-۳-۹- نقد دیدگاه برتن
۲۵۶	۲-۳-۱۰- بررسی فرض صحیح بخاری به عنوان قدیمی ترین منبع مکتوب
۲۵۷	۲-۳-۱۱- نسخ، علت عدم انتساب تدوین قرآن به پیامبر ﷺ
۲۵۸	۲-۳-۱۲- نبود بعد تاریخی در پژوهش برتن
۲۵۸	۲-۳-۱۳- ادعای عدم تناقض در روایات جمع آوری قرآن
۲۵۹	۲-۳-۱۴- روایات جمع آوری قرآن
۲۶۳	۲-۳-۱۴-۱- تناقض در روایات تدوین قرآن

۲۶۵.....	۲-۳-۱۵- نتایج فصل.....
۲۶۵.....	۲-۳-۱۵-۱- در مقام بیان نظریه برتن.....
۲۶۶.....	۲-۳-۱۵-۲- در مقام نقد نظریه برتن.....
۲۶۷.....	فصل ۴: دیدگاه رژی بلاشر در زمینه‌ی قرائات قرآن و نقد و بررسی آن.....
۲۶۹.....	۲-۴-۱- مقدمه.....
۲۶۹.....	۲-۴-۲- طرح مسئله.....
۲۷۰.....	۲-۴-۳- مقدمه - رژی بلاشر و مطالعات قرآنی او.....
۲۷۱.....	۲-۴-۴-۱- ارکان نظریه بلاشر در زمینه‌ی قرائات.....
۲۷۱.....	۲-۴-۴-۲- مفهوم قرائت و خاستگاه تاریخی آن.....
۲۷۲.....	۲-۴-۴-۳- اختلاف قرائت و مراحل آن.....
۲۷۲.....	۲-۴-۴-۴-۱-۲- اختلاف قرائت قرآن در دوره پیامبر اسلام ﷺ.....
۲۷۳.....	۲-۴-۴-۴-۲- اختلاف قرائت قرآن پس از رحلت پیامبر.....
۲۷۵.....	۲-۴-۵- علل عارضی در تشدید اختلاف قرائات قرآن.....
۲۷۵.....	۲-۴-۵-۱- عامل کتابت به معنای ضعف رسم الخط.....
۲۷۶.....	۲-۴-۵-۲- اعمال ذوق قاریان و دخالت رای در امر قرائات.....
۲۷۷.....	۲-۴-۶- بلاشر و ظهور قرائات‌های هفتگانه.....
۲۷۹.....	۲-۴-۷- نقد و بررسی آراء بلاشر درباره‌ی اختلاف قرائات قرآن.....
۲۷۹.....	۲-۴-۷-۱- ریشه یابی اختلاف قرائات در عصر پیامبر ﷺ.....
۲۸۱.....	۲-۴-۷-۲- رابطه اختلاف قرائات با اختلاف مصاحف صحابه.....
۲۸۲.....	۲-۴-۷-۳- ارتباط اختلاف قرائات با نفوذ رأی و قیاس.....
۲۸۳.....	۲-۴-۷-۴- دسته بندی روایات از نظر بلاشر.....
۲۸۴.....	۲-۴-۷-۵- معیار اختیارقرائی از نظر بلاشر.....
۲۸۵.....	۲-۴-۸- نتایج فصل.....
۲۸۷.....	فصل ۵: نقد و بررسی دیدگاه ریچارد بل در مورد مسأله تحریف قرآن.....
۲۸۹.....	۲-۵-۱- مقدمه.....
۲۸۹.....	۲-۵-۲- بیان مسأله.....
۲۹۰.....	۲-۵-۳- بل و تقابل وی با نظرات برخی از مستشرقان مبنی بر عدم اصالت پاره‌ای.....
۲۹۲.....	۲-۵-۴- بل و همراهی با دیدگاه‌های برخی از خاورشناسان مبنی بر وقوع تحریف.....

۲۹۲.....	۲-۵-۴-۱- بل و اعتقاد به وقوع افسانه‌ی غرانیق (تحریف به زیاده)
۲۹۳.....	۲-۵-۴-۲- نقد و بررسی دیدگاه بل در مورد افسانه‌ی غرانیق
۲۹۵.....	۲-۵-۵-۵- نقد متنی افسانه‌ی غرانیق
۲۹۵.....	۲-۵-۵-۱- تعارض با قرآن کریم
۲۹۷.....	۲-۵-۵-۲- نقد عقلی افسانه‌ی غرانیق
۲۹۷.....	۲-۵-۶-۷- اعتقاد به تحریف به نقیصه در قرآن کریم
۲۹۸.....	۲-۵-۶-۱- وقوع نقصان در قرآن به علت فراموشی در زمان پیامبر ﷺ
۲۹۹.....	۲-۵-۷-۷- بررسی و نقد
۳۰۵.....	۲-۵-۸- وقوع نقصان در قرآن در زمان عثمان
۳۰۵.....	۲-۵-۹-۹- نقد و بررسی دیدگاه بل در مورد تحریف به نقیصه در زمان عثمان
۳۰۶.....	۲-۵-۹-۱- دلایل عقلی عدم تحریف
۳۰۶.....	۲-۵-۹-۱- ویژگی اعجاز قرآن
۳۰۷.....	۲-۵-۹-۲- دلایل عقلی عدم تحریف
۳۱۰.....	۲-۵-۱۰-۱- بل و عقیده به جابجایی آیات قرآن کریم
۳۱۱.....	۲-۵-۱۱-۱۱- نقد و بررسی دیدگاه بل مبنی بر جابجا شدن آیات در سوره‌ها
۳۱۱.....	۲-۵-۱۱-۱- بررسی احتمال جابجا شدن آیات در زمان پیامبر اکرم ﷺ
۳۱۲.....	۲-۵-۱۱-۲- بررسی احتمال جابجا شدن آیات بعد از رحلت نبی اکرم ﷺ
۳۱۳.....	۲-۵-۱۲- بررسی شواهد بل در جابجایی آیات
۳۱۵.....	۲-۵-۱۳- نتایج فصل
۳۱۷.....	بخش ۳: مستشرقان و معارف قرآنی
۳۱۹.....	فصل ۱: بررسی مقاله‌ی محمد ﷺ
۳۲۱.....	۳-۱-۱- مقدمه
۳۲۲.....	۳-۱-۲- زندگی‌نامه «یوری روبین»
۳۲۲.....	۳-۱-۲-۱- کتاب‌ها
۳۲۳.....	۳-۱-۲-۲- مقاله‌ها
۳۲۳.....	۳-۱-۲-۳- ترجمه‌ی مقاله
۳۲۳.....	۳-۱-۲-۱-۳- محمد ﷺ پیامبر مسلمان که وحی خداوند به او «نازل شد»
۳۲۵.....	۳-۱-۳- اهداف رسالت

۳۲۵.....	۱-۳-۱-۳- گستره‌ی رسالت
۳۲۶.....	۲-۳-۱-۳- دین پیامبر قرآن
۳۲۶.....	۳-۳-۱-۳- پیامبر قرآنی و پیامبران پیشین
۳۲۷.....	۴-۳-۱-۳- جایگاه مسیحایی پیامبر قرآن
۳۲۷.....	۴-۱-۱-۳- دین ابراهیم
۳۲۸.....	۵-۱-۱-۳- پیامبر قرآن میان خدا و انسان
۳۲۹.....	۶-۱-۱-۳- پیامبر قرآن و مؤمنان
۳۳۰.....	۷-۱-۱-۳- پیامبر قرآن و کافران
۳۳۲.....	۸-۱-۱-۳- حمایت الهی
۳۳۵.....	۹-۱-۱-۳- قرآن و سیره‌ی محمد ﷺ
۳۳۶.....	۱۰-۱-۱-۳- دوره مکی
۳۳۶.....	۱۱-۱-۱-۳- دوره مدنی
۳۳۷.....	۱۲-۱-۱-۳- گاه‌شماری وحی
۳۳۷.....	۱۳-۱-۱-۳- بررسی و نقد
۳۳۸.....	۱-۱۳-۱-۳- نقاط قوت مقاله
۳۳۸.....	۲-۱۳-۱-۳- نقاط ضعف مقاله
۳۳۸.....	۱-۲-۱۳-۱-۳- اشکال‌های ساختاری
۳۳۹.....	۲-۲-۱۳-۱-۳- اشکال‌های محتوایی
۳۳۹.....	۱- لغزش در فهم معنای لفظ و مراد اولیه‌ی آیه قرآن
۳۴۱.....	۲- لغزش در تفسیر و مراد آیه‌های قرآن در موارد زیر
۳۴۳.....	بررسی آیات
۳۴۶.....	۳- لغزش در نفی اصالت وحی قرآن
۳۴۸.....	پاسخ
۳۴۹.....	۴- لغزش در تعریف، استدلال و نتیجه
۳۵۲.....	۵- لغزش در نسبت شرک به پیامبر اسلام ﷺ
۳۵۴.....	۶- لغزش در مورد همسران پیامبر ﷺ
۳۵۵.....	۷- لغزش در اعتبار احادیث
۳۵۵.....	بررسی
۳۵۹.....	فصل ۲: بررسی مقاله‌ی خانواده‌ی پیامبر ﷺ از دایرة‌المعارف قرآن لایدن

۳۶۱.....	۱-۲-۳- مقدمه
۳۶۲.....	۲-۲-۳- درآمد
۳۶۳.....	۱- مفاد مقاله «خانواده پیامبر»
۳۶۴.....	۳-۲-۳- درباره‌ی نویسنده مقاله
۳۶۶.....	۴-۲-۳- بررسی و نقد مقاله «خانواده پیامبر ﷺ»
۳۶۶.....	۱-۴-۲-۳- نقاط قوت مقاله
۳۶۶.....	۲-۴-۱-۱- از لحاظ ساختاری
۳۶۶.....	۲-۴-۱-۲- از لحاظ محتوایی
۳۶۶.....	۲-۴-۲- اشکالات وارده بر مقاله و پاسخ آن‌ها
۳۶۶.....	۲-۴-۱-۲- چرا قرآن کریم چندین بار از خانواده‌ی پیامبر ﷺ سخن به میان.....
۳۶۸.....	۳-۴-۲-۳- آیات مربوط به خانواده‌ی پیامبر در قرآن و بررسی اجمالی آنها.....
۳۷۱.....	۴-۴-۲-۳- علت لعن ابولهب و همسرش در قرآن.....
۳۷۲.....	۵-۴-۲-۳- تفسیر شیعه از «ذی القربی».....
۳۷۳.....	۶-۴-۲-۳- ادله‌ی شیعیان برای تفسیر «أهل البیت» به «بنج تن آل عبا».....
۳۷۵.....	۷-۴-۲-۳- بررسی محتوایی حدیث کساء.....
۳۷۸.....	۸-۴-۲-۳- بررسی شأن نزول سوره‌ی «دھر».....
۳۷۹.....	۵-۲-۳- نتیجه‌گیری

فصل ۳: شخصیت‌های زنانه در قرآن با تکیه بر آراء روت رادد..... ۳۸۱

۳۸۳.....	۱-۳-۳- مقدمه
۳۹۱.....	۲-۳-۳- سلیمان علی‌ه السلام و ملکه سبا
۳۹۶.....	۳-۳-۳- یوسف علی‌ه السلام و زلیخا
۴۰۴.....	۴-۳-۳- نتیجه

فصل ۴: نقد شبهه تعارض آیات «علم غیب» در قرآن (با تأکید بر علم غیب ائمه اطهار).... ۴۰۷

۴۰۹.....	۱-۴-۳- مقدمه
۴۰۹.....	۲-۴-۳- طرح مسأله
۴۱۳.....	۱-۲-۴-۳- کاربرد «غیب» در قرآن کریم
۴۱۵.....	۲-۲-۴-۳- رویکرد مفسران به آیات علم غیب
۴۱۶.....	۱-۲-۲-۴-۳- رویکرد اول

پیش گفتار

قال الله تبارک و تعالی:

﴿وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾
(العنکبوت، ۴۶)

دیرزمانی است که قرآن کریم نه تنها جوامع اسلامی، بلکه مناطق بسیاری از جهان غیر اسلام را در محور پژوهش اندیشمندان آن مناطق فرار گرفته است. از جمله در بسیاری از کشورهای غربی، خاورشناسان طی قرون گذشته با اهداف گوناگون به بررسی قرآن روی آورده و جوانب مختلف آن را مورد پژوهش قرار داده‌اند. حجم مطالعات قرآنی غیر مسلمانان نسبت به کتاب الهی از چنان کمیتی برخوردار است که قطعاً با پژوهش‌های مسلمانان قابل قیاس نیست؛ به طوری که ظهور کتب، مقالات و دایرةالمعارف‌های اسلامی و قرآنی در غرب حقیقتی است که محققان مسلمان را از مواجهه با آن ناگزیر کرده است. (جهت نمونه ن.ک: کریمی‌نیا، کتاب‌شناسی مطالعات قرآنی در زبان‌های اروپایی با ۸۸۱۲ عنوان).

می‌توان گفت که قرآن‌پژوهی خاورشناسان با هر نیت و انگیزه‌ای که صورت گرفته باشد، کاری مهم و قابل تأمل است و مطالعه آنها از سوی مسلمانان ثمرات دوگانه‌ای دارد: نخست به جهت بی‌بردن به ویژگی‌های مهم قرآن از نگاه

برون‌دینی و از دید غیر معتقدان به آن و دیگر مواجهه با شبهات و اشکالات خاورشناسان و در مواردی تحلیل‌های ناقص و مغرضانه آنها نسبت به قرآن که خود مسائل جدیدی را جهت دفاع علمی از ساحت قرآن جهت پژوهشگران مسلمان ایجاد می‌کند و البته مواجهه قرآن با چالش‌های فکری مخالفان آن، امری سابقه‌دار است که از آغاز نزول قرآن وجود داشته و در هر دوره‌ای عالمان متعهد با دفع شبهات اهل تردید، سهم خود را در دفاع از قرآن کریم ایفا کرده‌اند.

اما مجموعه‌ای که اینک تقدیم خوانندگان گرامی می‌شود، پاره‌ای از مقالات قرآنی این جانب با محوریت خاورشناسان است که طی ده سال اخیر تألیف شده و هر کدام در مجله و نشریه‌ای به چاپ رسیده است و از آنجا که در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری علوم قرآن و حدیث درس‌هایی با عناوین: «آراء و نظرات جدید درباره قرآن و حدیث» و «آراء معاصران درباره قرآن» وجود دارد، امید است که انتشار این مجموعه بتواند به عنوان منبعی جهت آشنایی دانشجویان و اساتید گرامی، البته جهت آشنایی اجمالی با فعالیت‌های قرآنی خاورشناسان مفید واقع شود. طبعاً این کتاب، دانشجویان و اساتید را از بررسی تفصیلی آراء خاورشناسان و شناخت هریک از آنان بی‌نیاز نخواهد کرد.

و اما گزارش اجمالی بخش‌ها و فصول این کتاب و سابقه انتشار قبلی آنها به قرار زیر است:

بخش اول: دیدگاه‌های کلی در آراء و آثار خاورشناسان - در این بخش ۵ فصل به شرح زیر قابل مطالعه است:

فصل اول: با عنوان «درآمدی بر قرآن‌پژوهی مستشرقان و آسیب‌شناسی آن» که در سال ۱۳۸۴ در مجله علمی پژوهشی، پژوهش دینی به شماره ۹ به چاپ رسید.

فصل دوم: با عنوان: «دایرةالمعارف قرآن لیدن، امتیازها و چالش‌ها»، این مقاله به جهت معرفی دایرةالمعارف قرآن لیدن که به وسیله انتشارات حکمت به فارسی

ترجمه و منتشر شده است، نگاشته شد و در سال ۱۳۹۲ در مجله کتاب ماه دیس به شماره ۱۹۰ (که پرونده‌ای جهت معرفی همین دایرةالمعارف است) به چاپ رسید.

فصل سوم: مقاله‌ای با عنوان: «تحلیل و نقد مطالعات قرآنی مستشرقان» که با همکاری فاضل ارجمند آقای پرویز آزادی تألیف شده و در سال ۱۳۹۱ش در مجله قرآن‌شناخت به شماره ۹ منتشر گردید.

فصل چهارم: مقاله‌ای با عنوان: «نقد دیدگاه خاورشناسان درباره تأثیرپذیری قرآن از کتاب مقدس» بوده که با همکاری آقای حسن زرنوشه فراهانی و سرکار خانم نصرت نیل ساز نوشته شده و سپس در سال ۱۳۹۰ و در مجله علمی پژوهشی کتاب قیم به شماره ۲ به چاپ رسید.

فصل پنجم: با عنوان: «مفاهیم و تعبیر قرآنی در شعر جاهلی و رابطه آن با ادعای اقتباس قرآن از اشعار جاهلی»، که با همکاری سرکار خانم آلاء وحیدنیا تألیف شده و در سال ۱۳۹۳ در مجله پژوهش‌نامه‌ی قرآن و حدیث به چاپ رسید.

فصل ششم: با عنوان: «بررسی و نقد نظریه‌ی گلدزیهر درباره‌ی اثرپذیری ابن عباس از جیلان بن فروه در فهم مفردات قرآن»، که با مشارکت سرکار خانم نهله غروی نائینی و آقای حسن اصغرپور تهیه شده و در سال ۱۳۹۲ در مجله علمی پژوهشی پژوهش‌نامه‌ی قرآن و حدیث منتشر گردید.

بخش دوم: مستشرقان و مباحث تاریخ قرآن

این بخش به بررسی دیدگاه‌های چند تن از خاورشناسان در زمینه‌ی مباحث تاریخ قرآنی اختصاص دارد و شامل ۵ فصل به شرح زیر است:

فصل اول: با عنوان: «نقد و بررسی آراء گلدزیهر در زمینه‌ی اختلافات قرائت قرآن کریم» است. این مقاله با همکاری خانم فاخره فراهانی نگارش یافته و در سال

۱۳۹۲ در مجله‌ی قرآن و مستشرقان به شماره‌ی ۱۴ مورد بهره‌برداری قرار گرفت.

فصل دوم: با عنوان: «نقد و بررسی آراء رژی بلاشر در جمع و تدوین قرآن» که در سال ۱۳۸۵ ویژه‌ی مجله‌ی قرآن و مستشرقان به شماره‌ی ۱ تألیف گردید.

فصل سوم: با عنوان: «تحلیل و نقد آراء جان برتن درباره‌ی تدوین قرآن» تألیف شده که در نگارش آن از همکاری فاضل ارجمند حسن رضایی هفتاژ بهره‌مند شده‌ام. این مقاله نخست در سال ۱۳۸۸ در مجله‌ی پژوهش دینی به شماره ۱۸ به چاپ رسید.

فصل چهارم: با عنوان: «دیدگاه رژی بلاشر در زمینه‌ی قراءات قرآن و نقد و بررسی آن»، نگارش یافته و در سال ۱۳۹۳ در مجله‌ی قرائت پژوهی به شماره‌ی ۲ به چاپ رسید.

فصل پنجم: مقاله‌ای با عنوان: «نقد و بررسی دیدگاه ریچارد بل در مورد مسأله‌ی تحریف قرآن» است. این فصل در واقع گزینشی از پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد سرکار خانم زهراء منفرد دهبالی در دانشگاه تهران است که با تشویق نامبرده و نظارت مستقیم اینجانب تهیه شده و در این کتاب برای نخستین‌بار به چاپ می‌رسد.

بخش سوم: مستشرقان و معارف قرآنی - در این بخش پاره‌ای از مفاهیم و معارف قرآن که به وسیله‌ی چند تن از خاورشناسان مورد مطالعه قرار گرفته، به ارزیابی گذاشته شده و مزایا و کاستی‌های آن نمایانده شده است. این بخش نیز در ۵ فصل به شرح زیر نگارش یافته است:

فصل اول: با عنوان: «بررسی مقاله‌ی محمد بن عبد الله» که در اصل مدخلی از دایرةالمعارف قرآن لیدن و به قلم یوزی روبین است. مقاله با همکاری خانم سمیه سادات اعتصامی تألیف شده و در سال ۱۳۸۹ش در مجله‌ی قرآن و مستشرقان

به شماره‌ی ۹ به چاپ رسیده است.

فصل دوم: با عنوان: «مقاله‌ی خانواده‌ی پیامبر ﷺ از دایرةالمعارف قرآن لیدن»، که در اصل مدخلی با تألیف آقای علی آسانی است. این مقاله نیز با همکاری خانم سمیه سادات اعتصامی نگارش یافته و نخستین بار در مجله‌ی قرآن و مستشرقان به شماره‌ی ۱۰ به چاپ رسید.

فصل سوم: با عنوان: «شخصیت‌های زنان در قرآن با تکیه بر آراء روت رادد»، که مدخلی دیگر از دایرةالمعارف لیدن است. این مقاله تلاش مشترک اینجانب با خانم فاطمه واسعی بوده و نخستین بار در سال ۱۳۸۹ در مجله‌ی آفاق دین شماره‌ی ۲ به چاپ رسید.

فصل چهارم: با عنوان: «نقد شبهه‌ی تعارض آیات علم غیب در قرآن (با تأکید بر علم غیب ائمه‌ی اطهار علیهم‌السلام)» است که در آن شبهه‌ی برخی از خاورشناسان درباره‌ی تعارض آیات مربوط به علم غیب در قرآن است. مقاله در سال ۱۳۹۲ در مجله‌ی مطالعات تفسیری به شماره‌ی ۱۳ به چاپ رسید و همکاران دانشگاهی سرکار خانم نصرت نیل ساز و آقای کاووس روحی و خانم آتنا بهادری در نگارش آن مشارکت داشته‌اند.

قابل ذکر است که چنانکه گذشت فصول این کتاب طی سال‌های مختلف تألیف شده و از این جهت احتمال دارد در فصل‌های مختلف کتاب، برخی مطالب تکرار شده باشد. اما به جهت حفظ اصالت اولیه‌ی مقالات، به جز یکسان‌سازی مقالات از نظر الگوی کتابی و اعمال ویرایش ادبی، تصرف دیگری در مطالب مقالات به عمل نیامده است.

در خاتمه وظیفه‌ی خود می‌دانم که از مسؤولان محترم مؤسسه‌ی فرهنگی انتشاراتی نیا که با دلسوزی تمام، زمینه‌ی انتشار کتاب حاضر را فراهم ساخت، تشکر کرده و مزید توفیقات آنان را در انجام علمی و نشر معارف اهل بیت ﷺ

آرزو کنم. علاوه بر آن لازم است که از مساعی دوست گرامی جناب آقای محمد نعمتی که در امر تصحیح و یکسان سازی فصول کتاب صمیمانه به یاری اینجانب پرداخت و وقت فراوانی مصروف این کار ساخت، و نیز از آقای حمید سلیم گندمی که در کار استخراج نمایه ها مساعدت کردند، جداً قدردانی و سپاسگزاری کنم.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

دانشگاه تهران - مجید معارف

زمستان ۱۳۹۳